

Textos dialectales en documentos religiosos vascos

JOSE MARIA SATRUSTEGUI

5. Larráinzar

Ulzama es hoy el valle navarro que más profunda erosión está padeciendo en el atávico y desolador panorama del retroceso lingüístico vasco. Puede calificarse de galopante el proceso, de modo que la segunda mitad del siglo XX podría marcar el hito irreversible de su definitiva desaparición.

Lo más lamentable, sin embargo, es que a estas alturas de evolución social apenas se observan síntomas significativos de saludable reacción que pueda evitar o, al menos, retardar la partida de defunción del legado cultural que rima con la espléndida belleza del entorno.

Pueden ser múltiples las causas que han provocado esta situación, y conscientes de que los hechos históricos de tanta envergadura nunca son fenómenos aislados, nos atrevemos a señalar la sacudida vertebral del 36 como punto de partida negativo que provocó una serie de reacciones en cadena que, en este caso, mantienen activo su impulso demoledor.

Las propias características naturales de la región y el relativo aislamiento de las principales vías de comunicación que le mantienen al margen de los grandes centros industriales, hacen que la actividad predominante de los habitantes se haya centrado en la ganadería con índices de rendimiento económico muy satisfactorios. En estas circunstancias se conservan con fuerza los esquemas atávicos de las culturas rurales, caracterizadas por la escasa estima de los valores culturales que conforman la conciencia de su identidad.

De hecho, corre el riesgo de ser un pueblo que rumia indolente su pasado con aroma de productos naturales, atrapado en la cadena impersonal de poderosos intereses comerciales. Es la dinámica del régimen de piensos compuestos y rentabilidad inmediata en las modernas explotaciones ganaderas.

Los textos que presentamos están fechados en 1905-1906 y corresponden, por consiguiente, a una época de claro predominio del euskera en la zona. Larráinzar viene a ostentar la capitalidad del valle y centro de la actividad administrativa de sus habitantes.

El testimonio carece de valor lingüístico pero constituye una muestra irreplicable del subdialecto en la etapa inmediata anterior a su marginación. La pobreza léxica es la nota más negativa del modelo, pero este mismo dato puede ser significativo a la hora de valorar el proceso histórico del lenguaje. En aras de ese factor testimonial el material de este trabajo es marginal y se refiere a media docena de papeles sueltos que figuran en un libro de 418 páginas manuscritas que se conserva en el archivo parroquial de Larráinzar. Estas notas, a diferencia de los sermones completos que figuran en el libro, son

esquemas informales a modo de notas o guías de predicación, con frases inconclusas y alusiones al documento original, al margen de todo artificio académico en beneficio de la espontaneidad.

El autor es Serapio Navarro Senar (1873-1936), natural de Unanua en el Valle de Ergoyena, pero perfectamente adaptado al lenguaje de Ulzama. El documento me fue facilitado por Pedro Eceolaza, quien tuvo la amabilidad de identificar la grafía en los libros parroquiales de Larráinzar.

Se trata de enseñanzas de carácter doctrinal en forma de breves anotaciones complementarias a la explicación del catecismo que recoge el libro manuscrito del propio autor.

Figuran los siguientes puntos: I. Sobre la señal de la Cruz. II. Deberes del cristiano al tener uso de la razón. Explicación del Credo. III. Continuación del Credo. IV. Confirmación de la pasión. Resurrección, Advenimiento. V. Juicio final. Presencia de Dios. Significado de la palabra *Amen*. VI. Explicación de la *Salve*. Sobre las imágenes de María. VII. Cuestionario para el examen de conciencia, oraciones para la confesión.

Abreviaturas principales que utiliza el autor:

- E.A.S. *Eliza Ama Santua*.
- E.S. *Eskritu Santua, Eskritura Santuetan*.
- JA. *Jaungoikoa* (269).
- JAC. *Jaungoikoak*.
- Jaungo M.S. *Jaungoikoaren Majestade Santua* (692).
- Jen. *Jaungoikoaren*.
- Jena. *Jaungoikoarena*.
- Jequin. *Jaungoikoarekin*.
- Jnac. *Jaunak* (296).
- Jo. *Jaungoiko*.
- J.C. *Jesu Cristo*.
- J. Coc. *Jesu Cristoc* (253).
- Jri. *Jaungoikoari* (575).
- M.S. *Maria Santisima*.
- M.Si. *Maria Santisimari*.
- Nere J.C.J. *Nere Jesu Kristo Jauna*.
- S.S. *Espiritu Santua*.

I

Día 17 de Sep. d. 1905

(El día 8 de Sep. de 1905 principié a cumplir lo preceptuado por Pio X en su bula *Acerbo nimis*)

Gurutze santue eguinbearda ongui, bescenaz errazqui garaitucogaituzte etsaiyac! Ongui ciñatu becoquian, aoan, etc. Goician yaiquizenganean beardegu ciñatu ta santiguatu. Gu yaiquizenganean arquizendire bi aingueru gure ondoan aingueru guardacoa ta diabrua, eta guc ongui eguitembadegu guruze santue, gure aingueru guardacoa content egoinda, baña gueizqui eguitenbadegu tristaturic egoinda eta diabrua irris astendu eta S. Teresac dionez goietic arrapatubagueitu diabruac, acabo da gure eguna, ezpadu gueyago conseguitzen ere, content gueratucoda¹⁰.

Echetic aterazean. Alaber beardegu echetic aterazean santiguatu, ceren campora (mundura) aterazean arquizenguera etseibatequin cein den mun-

dua. Elizen sarzean santiguatu bearguera, ur bediquetue arcean, eta eguin bearda ongui. Santubatec icusizun urbediquetue unciue ondoan diabrubat irris ta galdincion etc. Elizara sartuta ondoan; eguin bearda guruce etsei guciatic libratuac izeteco, ceren arquitzengaren Jen. echean.

Noiz usatu beardu cristuauac senale-ontez? R. Astengarelaric etc. Obra ombat eguiten p. e. lanera joatengaran demboran eguindezagun ezpada guruze, Aitaren ta etc.²⁰.

Eguinbeardegu gure necesidadetan. S. Francisco Javierrec ezun vesce armaric indietara joanzen demboran, errosarioa ta gurucia ezpada. Juliano Apostata derizana cergatic ezun nei Jesusen doctriña seguitu, ecin sufritudun demoniuaeren presencia vere aurrean eta lecuzenciyun guruce santuaeren videz.

S. Juan Crisostomoren demboran Leoyabatec arrasazenciyun laboreac eta fruitubac lurecoac eta ez ori asqui guizonac ere yatencitun. Erranzun S. Juan Crisostomoc paraceco guruzebat leoya ibilzenzen lecuartan eta paratu ta urbillen egunean opatuzuten illic leoya gurucearen ondoan³⁰.

Elizetic aterazea igual cergatic aterazengara mundura eta mundua badaquizute dela gure etsaibat.

Yatean ta eratean. Yatean cergatic gure animac obra ona gueyago eguiteco beardu corpuzaren lagunza eta beardu corpuzac bere inderra eta mantenuac ez izeteco gure corpuzarendaco gueizquitasunatic eguinbearda Aitaren.

Edatean alaber. S. Benitoren vicitzan leizenda quendu nei ciotela vicitza arren mendecoac cergatic reprenditzencitun ayen vicioac ta becatuac eta orretaraco bein batez presentatucioten basobat ur edateco; S. Benitoc ezun sospecharic ere izan basoartan arquitecozela benenoric eta acostumbrazenzun bezela yatean ta eratean santiguazera orduen ere eguinzun, eta santiguatuzen bezela, bereala puscaturzen vasua eta erorizen lurea ur gucia⁴⁰; orduan confirmatuzan guruze santuac zeucan virtutean eta andic aleiñe eguitenzun albezezaquen lenago baido obequiago.

Eta besce gueñaraco obra honesto gucietan. Ori da E.A.S. costumbria Meza astendanean eguitendu Sacerdoteac Aitaren. Bedeincatu bearduanean besce gauzabat astenda *Adjutorium nostrum*. Bada guc modu berean eguin beardegu. Guazera joatean benizpen ez nei eta orduan ez acontentatu baccaric guruzea eguiten; belaunicatu guazearen aurrean eta errezatu J.C. nere Jauna despacio ta ongui damutasunarequin ta humiltasunarequin⁵⁰. *Cor contritum et humiliatum non dispicies* Eta ez artu costumbre bat errezazeco nolanei. Lua da imagiña eriotzarena eta eriotza etorricoda guc pensatzen eztugun orduan *hora qua non putatis etc.*

Cergatic onembeste aldiz? Cergatic beti ta etc. S. Antonioc icusizun mundua lazos beteric guizonac erorceco, ta iciyu zan ta quejatuzan gure Jaunarequin nola permititzenzun munduan aimesteco esei, ezela posible salvazea. Eranzuncion Jac. errezoarequin quendu dizque errazqui lazooyec, bada gure errezua izanbeardu guruzearen errezua; eguitendanean guruze edo santiguazenganean pensatu nola eguiten degun, ta cer itz erratenyugun⁶⁰.

Dia 24 Sep. 05

Noiz usatu beardu, galdeyenuen azqueneco egunean, cristuauac señaile ontez etc. Cer enemigo dire oyc? Mundua etc. Mundua dela gure etsaiya ezte erranei munduco lurra, ceñen gañean arquizengueran, ezta ere ceruco bobedaoyec emendic icustenyugunak. Munduco sociedadean icusten dire guizon onac eta gaiztoac, costumbre onecoac et gaiztoacoac, ejemplo onecoac et gaiz-

tocoac, guardatzen dutenac Jen. legue santua eta gordetzen eztutenac. Bada costumbre gaiztoco gende-oyetatic librazeco etc. Dauque virtute librazeco munduco etsai etc. Guruze ori gorrotatzen dute Judioak illzelaco J.C. eta ayendaco honrazea eta alabacea guruzean illzen Ja. da escandaloa. Guruzeori gorrotatzen dute munduan gentillac, erotasune dalaco J. ilzia;⁷⁰ gorrotatzen dute protestanteac, eta generalean gende gaizto guciac, ceren icustean guruzea etorcenda ayen memoriara Ja. egonduzela gurutzeartan josiric, iru illzetatic cincilica et reprimenduzen imagiñaorrec ezyugulaco yosten gure pasione desordenatuac, orregatic icusi nei eztute gende gaiztuoyec ez echean ez campoan, iñon ere, eta munduan onelaco gende franco icustenda, Francian quendudituzte guruzec lecu publicoetan, eta Iruñian eztela dembora asco imagiña bat J.C.ena vere guruzequin deseguinzuten, eta campoan icusten diren guruzec deseguiñac, izetendire munduco gendengatic, icustean veren becatuac et J.C. eracustendion doctrina guruzartan ecin sufritudutelaco: hoc guciac sarcendire Mundua erratean. Guc ez izeteco munduco etsaiyec errespetatu-izagun guruzec guciac, eta eguindegun guruzea librazeco guruzeen etsaiyetatic. Ejemplo asco leizen dire guruzea eguiteagatic, bat libratuzela vere etsayengandic⁸⁰.

Viguerna da demoniua. Demoniuua da ainguerua. Guizona creatua izan baindo lenago creatuac izandu ciran aingueruac; lembicico gure gurasua uci zun bezela paraisoan, eta eguinzun prueba Jac. maitazenzun edo ez siñesqui Ja.; alaber aingueru ederrayec uci citun ceruan prueba eguiteco, eta aingueru asco alchatuciran Jen. contra eta orduan yeusiciren Jen. aguintez infernua erdira eta orduen eguin zun Jac. infernua atormentazeco aingueru gaiztuoyec; aingueru oyen principalena da Lucifer eta besciac diabruac deitzendire. Diabruayec eztute corpuzaric, dire espirituac, dire aingueruac. Eta arzenbadute corpuzaren figura, izetenda guc icusteagatic edo guarceagatic aingueruoyec daudela gure ondoan eta baita ere minzezeco guizonarequin⁹⁰. Da etsai izugariya, diabrubatec du poderioa garazeco mundu gucia, eta uicobalio Jac. neiduen eguiten errazqui emainluzque mundutar guciac infernura. Du gaur demoniuac pensatzen degun baño poderio gueyago; permitizendu Jac. gure becatuengatic presidizea masonaren asamblea edo juntac, baña presidizea realqui guizombatec bezela, eta ematendiyu an reglac, edo obeto seguiyubiuten programa edo vidia psiquecan galzeco mundua. Bada etseyone(n) plane guciac deseguiteco eguinbeardegu gurutze santue. Eztaqui diabruac yoingare(n) cerura edo infernura, eztaqui noiz ilcogueran; guchi gora bera presumizendu baina eztaqui; Besce gauzetan bai, badaqui cein den modu oberena mundua galzeco¹⁰⁰. Aingueruac eztituzte ezaguzen gure viotzaren deseyoac, ta pensamentuac cergatic ezaguzea gauza oyec da Jen. propiedadea. Luciferrec, S. Tomasec dionez dauzque persona bacocharrendaco diabruac, Jac. dauzque bezela aingueru guardaocoac.

Yruguerna da gure araguaia. Araguaia erratean entendizendire gure griña charrac edo pasione desordenatuac. Pecatu originala eguin baindo lenago zegoan corpuza sujetaturic arimari etc.

Eta guruzec badu virtuteri etc. (*Exp. Mazo*).

II

Dia 1. Octubre 1905

Cristaua zagumentuco adifera etc. Zagumentuco adifera allegazenda generalqui zazpi urtetan: edade-orretaraco badaqui batec faltazenduen edo ez,

edade orretaraco gueiztoqueribat eguiteco estalzenbada, edo itz gueiztosamarrac errateco gende bazuen aurrean beldurre balembadu¹¹⁰; onec badaqui ya cer eguitendun eta badauque ya usu arrazoña: alciñezenda uso arrazoña instruccionalrequin generalqui cuidezembadire umiac chiquietatic eta guarzendirelaiq faltazendutela, reprendizenbadituzte, bela pensazenbezela asi coda aurra, cergatic gauzabat eguiten uztendioten gurasuac eta bescebat ez eta orrela pisquecan astenda pensazen, eta etorcenzaiyo lenago zagumentua... Edade orredara allegazeraco yaquinbearditu lau gauza, siñistatu beardituan gauzac escatu beardituanac, obratu beardiranac (ordenanza) eta errecibiyu beardituanac.

Comprendiyu beaucie ongui eztuela doctriñac erraten, uso arrazoñe allegatu ondoan dagoala aurrabat obligaturic yaquitea cer vearduen siñistatu etc., baicican uso arrazoñara allegazeraco; orregatic erratenuen lembicico egunean gurasuen lembicico obligacioa zela umiari eracustea chiquietatic oracio principalenac Credo etc¹²⁰. Eta artudezacie emen cuidado aundiya eta confesatzen ceratenean sartudiyela parteori examiñan. Gurasuac ez eracustean umeari obligaturic dauden gauzac yaquitea faltazendute, eta eztu valiyo excusac bidalzendituztela escolara ta doctriñara; escolan ezpada eracusten faltatucodu maisuac, doctriñan ezpadu eracusten faltatucodu Parrocoac, baño Maisuac eta Parrocoac eracustembadu ongui umiari ez orregatic guerezendire libratuac gurasuac, ez eracustean faltazenda ceren gurasuen instruccionalrendaco arcenda fede gueyago eta emendic etorricoda siñistazea aurrac maisuac eta apezac explicatzendituzten eguiac.

Erran izendudut baiñ baño gueyagoetan oracioac eracusteco umeari chiquietatic, eta guero componduconeizela zuen umiaqui; trabaju aundiya bierebaducie umiaqui: baño ezyucie adizen nere izac, umiac beti icustenditugual, ni eneiz emendic asico erraten assarrazen nic explicatucoditugual etc.¹³⁰ Gaur eztezaquet aimbeste erran, ceren gaurco Aita Santuac estuzendu obligacione ori, eta Bolletiña leitu nuenean erranun famelietan neguan errepassazeco doctriña eta orrela cumplitucozela Aita Santuac escazenzuena eta ez des-cuidatu, ceren neri parazen Aita Santuac obligacioa eracusteco eta yaquiteco erriguiac badaquien ongui edo ez doctriña.

Nola yaquiñendu cer bearduen siñistatu? Daquizquigulaiq... Credo obligaturic gaude yaquitea alaco moduan eze eztaquienac, eztiotelaco eracusi, edo eztubelaco icasi, edozein moduetan delaic, ezteique iñolaco moduan salvatu. Credoan eracusten diran eguiyac daude obligaturic yaquitea bazuc particularrean ta bescebazuc generalean. Gaude gucioc obligaturic yaquitea particularrean dagoala Jbat. baca(rra) premiazendituenac onac eta castigatzendituanac gaiztoac¹⁴⁰. Obligaturic gaude yaquitea (98 Apost.) edo siñistazea direla iru persona, Aita, etc., baño ezti-rela iru Jo. baicican Jbat. bacarra. Bigarren persona semea diritzendena eguizala guizon, erresucitatu zala ill esquero eta dagoala ceruan eta dala Jueza guizon guztiena. Eguiyac yaquin beardire particularrean, besceac generalean. Ejemploquin icusicoducie obequi. Erratendire neri Jac. Larrainzarren dire egun guizon, nic siñistazendut eguiya ori. Egun guizonaoyetan arquizendire Fulano, zutano, etc., bost edo sei guizon siñistazendut: erratendire Jac. orei salvazeco bearduzu yaquin Larrainzarren direla egun guizon eta egun guizona-oyetan arquizendirela zutano mengano, etc. bost edo sei guizon; eta orduan galdeyendit eta eztiyut yaquinbier besceen izenac? eztaucazu obligacionie erratenbadizute alaco fulano dagola guizonen ertean orduen bai, baño besceaz asquidezu generalean yaquitea, aimbeste guizon dirala; alaber guertazenda emen¹⁵⁰.

Hola yaquiñendu etc. Yaquinbeardu Aita gurea eta errezatu bearda, cergatic dago oblig. gravia errezazeco ta escazeco beardiren gauzac salvazeco eta apartazeco becatuetatic.

Hola yaquiñendu... obratu? Alaber obligacione gravea! yaquiteco mandamentuac, ez precisamente señalazendiren bezela doctriñan lembicicoa amazea etc., ez padaqui batec ordena, ez ta importa; balembadazqui amar mandamentuac, edo erratenbaditu ordenic gabe, ezta importa.

Hola yaquiñendu... errecibiyu? Dago obligacione gravea yaquiteco cer Sacramentuac errecibitu bearditun, principalqui Bautismoa, Confesioa eta Comunioa¹⁶⁰.

Día 8 Octubre 1905

Norc erranzuen Credo?... Ygozanean J.C. cerura, S. Pedro Apostolua icenic Apostoluetan principalea (P. Arcos) disponiyuzuen Judas traidorearen lecuana señalatua icetea bat eta nombratuzuten S. Matias Predicatu ondoan evangelioa judioari, allegatuzen dembora predicazeco gentillari J.C. ordena cumplizeco. Yuntatucira 12 Apostoluac eta lecutubaindo lenago bata besciengandic S.S. aguinduz componduzuten Credo, nun dauden misterio principalenac salvazeco; eguiyaayec predicazeco denac eta Elizaco ume guciac salvazeco. (Españaco Erregueac bidalduco balieque bezela 49 provincietara, ministrobat edo sirviente bat). Neidu Españaco erregueac amavi provincietara bidaldu 12 guizon ordenabatequin; eta ordena-ori cumplitua izeteco yuntatzen ditu amavi guizon eta oc enteraturic...¹⁷⁰.

Certaco? galdeyendu doctriñac; R. Guri fedeco gauzak eracusteco. (Errezazean Credo eguitendegu confesioa bat). Guc yaquiteco erreligione siñescoaren eguiyac; yaquiteco cer escatzendigun Jac. Da Credo errezu erraza, laburra, icasteagatic mundu guciac, batez ere memoria yiquiya zutenac; eta da completua, cergatic salvazeco beardiren misterio principalenac emen arqitzendira.

Credootan dagoana ezta baiñere cambiatu; eta Mezan errezazen ta conatzzen den Credo, ezta explicacionabat besceric Credoarena. Ezteique aundi y ta yiquiyu Creduori. Credo-ori da ta izeinda gure atariya ceruan sarceco¹⁸⁰.

Ezta asqui ongui yaquitia, ezagutu beardire ezaguzera ematenyigun eguiyac, bescenac izango da liburubat bezela ederra gaiñetic, lujo aundicoa, bana ezteiquena zabaldu.

Guc certaco erratendegu?. Cristaubatec eztezaque ucatu fedea, credo, eta credoan dauden eguiyac, eztezaque ezta ere dudaric ere izan, osotoro ta garviro bearditu siñistatu: dago obligaturic confesacea fedeoric escatzenduenean Jen. honrac.

Cristaua dago obligaturic confesazea fedea galdeyendunean autoridadeac, confesazenzuten bezela martirizatuac izanbearzutenac, eta balembadaqui milla pusca eguinbeardutela arren corpuza dago obligatur(ic) eguitea confesioa vere credoarena¹⁹⁰.

2. Dago gañera bat obligaturic confesazea fedea vere aurean desprecia tuac, burlatuac izetendirenean misterio sagraduac edo santuac. 3. Bere aurean burlatuac, ultrajatuac izetendirenean J.C. M.S. et santuen imagiñac eta reliquiac. Ucazenduenean batec fedea edo eguiyarembat fedearena dago obligaturic confesazera fedea. Ycustendugunean bacarrebat dudana bezela dagoala

siñistazeco edo confesazeco, orduan ere beardegu confirmatu arren fedea animazean gure fedea dela bacarric siñescoa.

Gañera obligaturic gaude acto fedezcoac eguitea noicican bainqui, bazuc diote²⁰⁰...

Eguitico acto fedescoa errezatu bearda credoa fede aundiyaquin, Credoa ezta precisamente oracione bat, bazut dioten bezela, baicican da confesionebat protestacione bat gure fedearena. Orregatic S. Ambrosioc erratencion vere arrebari errezazeco goician jaiquician eta arrasean guazera yoatian eta egunex ere bai asco aldis eta beguirazeco ispillubatean bezela aurpeguia, credoa errezazean ango eguiyac, consolazeco eguiyaequin eta vicitzeco eguiyayec escatzenzuten moduan. Guc ere seguituz santuonen consejua beardegu errezatu maiz credoa.

Cerda fedea? Ycusi gabeco gauze. Orain da eguna nic eztut siñistatzen orein dala eguna, icustendet argui dagoala eta eztut siñistatzen: erratembadirete dagoala Españan erreguebat sinistatzen²¹⁰.

Gauza (Apost. 1903) gutirena escatudizaquena Jac. gure entendimentuari da siñistazea. Gure entendimentuac dauzque lau actu o propiedade: lembicicoa da siñistazea, 2. entendizea, iru comprendizea eta lauguerna yaquitea: entendimentua da lena. den gutiena den errazena da siñistazea, eta ori escazean bacarric eracusten yigun eguiendaco ezta gauza aundiya: entendizea eguiyabat da arrazoña bat edo beste Jac. eracustenyigun eguiena baña ez completua; comprendizea berriz da arrazoña garbiya ta completua eguiyaren yaquitea berriz ezaguzea gure entendimentua ibilli dala entendizen ta comprendizen ejemploac:²²⁰ nic siñistatzen²²⁰ dagoala Jbat., Jac. errandirelaco. Ceruten (?) dagoala Jbat. cergatic bi Jo. balira, Jen. propiedade baite izetea perfectua, baten perfeccionac ezlituque izango besciac: comprendizea berriz da ezaguzea Jen. misericordia aundiya, justicia etc.: yaquitea da besce gauzabat: amesetan nagon demboran nere imaginacione ta nere vorondatea ibilli dire lanean; nola ibillidiran eztaquit ecin comprendiyudut, badaquit seguro ibilli dirala.

III

Dia 15 Octubre 1905

Cer da fedea galdeyenuen azquen egunean. Fedea da virtute bat sobrenaturala, da gracia bat ematendiguna Jac. batayatzenganean guero demborarequin, uso arrazoña allegatzendanean confesazeco gure sentidoaquin ta animaren potenciaquin. (Apost. 1903 p. 10)²³⁰.

Fedea da velabat bezela ceñec arguizendun gure entendimentua. Fedea da medicuba ceñec eracustenyigun medicinac osasuna arceco gure animac. Fedea da gure vicitzaren eguzquiya, ceñec quenzenditu illuntasunac becatuenac, ta eracustendigu videa ceruraco.

Fedea da principiyua gure vicitzarena, fedea da fundamendua edo arri principal esperanzarena.

Lenbicoa pausua espirituala eracusibearzaiyona bati da fedea, ezpazaiyo ongui eracusten virtute-ori izango da esperanza chiquiya ta caridade epela ta oza. *Sine fide... Qui crediderit.*

Guc destinatu gaitu Jac. ceruraco eta ceruco onguiac ezteyazquegu icusi ezpada fedearen vides, orregatic escatzendigu fedea²⁴⁰.

(Orain galdein bierrean cergatic siñistatu beardegun fede osoarequin) Se-

guizendu doctriñec. Ycusi ciñun J.C. ... Guc eztegu icusi J.C. gure Jauna ya-yotzen. Ecen yayo Españan, Francia(n) ere ez.. ezen yayo European, ez American ez African; yayo (zen) munduco parteartan ceñetan creatua izentzen Adan ta Eva, puntuayetan non vicituciran Judioac, Jerusalem deizendan lecuayetan; an zen Ciudadebat Belen deritzen zana eta an yayozen Jesus abenduen 25 ozac icaraturic, negarres, miseri aundiyan. Eztegu guc icusi an yayozelaco; besce arrazoñabat ceren Jesus vicituzen demboran ez guñan oraindic yayo: cembat demboran duen J.C. yayoric erraz da yaquitea gure ertean. (1905)²⁵⁰.

Galdeyendu doctriñac icusi cenduan ilcen edo ceruetara iyeten. Saltobat eguiyendu emen doctriñac. Jesusen yayozetic yoatenda eriotzaraño eta erresur(e)cioaraño galdein gabe J.Coc. eracusicitun misterioac eta eguincitun obra onac. Ori eguitendu doctriñac lenic ez lucegatic gueiyegui doctriña; sinistatzendezu dagoala Jba. iru persona etc. Credoan arqiztendiren misterio guciac encerratzendire bi pregunta-oyetan.

Siñistatzenduzu? bai Jauna. Cergatic sinistatzeuzu? Ezta asqui erratea sinistacendegula bearditu gure fedecac condiciobazuc; lenic izan beardu (Apost. ibid.) sobrenaturala:²⁶⁰ da fedea virtute bat sobrenaturala ceñequin siñistatzendegu Jen. graciaren vides Jac. erratenyigun egui guciac. Ezpadigu ematen Jac. gracia ori, erraindegu agoaquin siñistatzendegula, baña realqui gure viotzaquin eztugu siñistatucac beardan bezela.

2. Yzan beardu fedecori viciya eta ez illa; fede viciya deizenda Jen. gracia juntaturic dagoana eta fede illa berriz... Fede illa ezta asqui salvazeco: demoniuac badute fedea eta condenaturic daude ala ere eta gañera izitzendire icustean Jen. justicia. *Demonies credunt et contremiscunt*.

3. Fedea izan beardu ciertoa, duda gabecoa, cergatic fundamentua sinistatzen du da Ja. vera. San Pabloc escatzenzun fedea vere cristauari²⁷⁰. Ezta posible Ainguerubat cerucoa etorcea eracustea doctriñabat diferentea nic eracusten dutenetic, baña etorricobalizeque eznuque siñistatucac. Yarricobalizeque orain J.C. guc icusteco moduan Sacramentuortan siñistatucac onuque, baña ezlizeque izango gauza ciertoa, dudaric ceren nere sentiduac eta zuben sentiduac engañatudeizque, baña nere fedea ezta engañazen siñistazean dagoala realqui Sacramentuan.

Gure fedea izan beardu obrazcoa; obra onac eguin beardire. Quejazen zen J.C. Judioen ertean erratean. Erriya onec honratzen nau agoaquin erratean sinistatzen duela nere baiten, baña oquen viotza dato urruti. Ta besce lecubatean. *Non omnis qui dicit Domine, Domine. Fides sine operibus*²⁸⁰. Ara norla alorretan eguitentucie lanac, quenzen yucie zaborrac, ematen yucie ongarriac labore onac etorceco, alaber eguin beardire obra onac aundizeco gure fedea.

Yzan beardu fedecori humilla, baña condiciori dago besce pregunten. Cergatic siñistatzen duzu, eta (ucicodegu datorren iganderaco)eranzuzen du cergatic Jac. Elizari etc. Ja. ezteique equivocatu, eztezaque iñor engañatu, orregatic siñistatu beardegu S. Ignacio Loyolacoac alaco errespetua zeucan Elizaco autoridadeari. (Apost. ibid. p. 49)²⁹⁰.

Dia 22 Octubre 1905

Siñistatzenyugu Credoan dauden misterio guciac batrere dudaric gabe, siñistatzen ditugu gure beguiaquin icustendiran gauzac baido obequi; arrazoña da cergatic Jac. Elizari ala etc...

Ja. ezteique equivocatu, Jac. eztezaque iñor enganatu eta au da arrazoiñ principalena siñistazeco batre dudatic gabe.

Orañ yaquinbearda cer errevelatu dizquigun Jnac. Errevelatu edo eracusi dizquigu Jac. yaquinbearditugun egui guciac salvazeco: eguiya oyec arquiztendira E.S. eta Tradicionean. Escritura santua da liburubat escribituzutenac asi Moises profeta, S. Juan Evangelistaren eriotzaraño³⁰⁰. Liburuoren partebat escribituzun Moisesec, besce partebazuc David erregueac, Salomonec, 12 profetac eta guero Evangelioac S. Mateo etc. Ecen lembiciyan parecoric eta escribitzenzuten ladrilluetan eta sobretodo larruetan; bilzen cituzten larruoyen eta sarcencituzten Judioac zuten cuchartan guardazeco; guero escribitzenzuten ya paperetan; orrela guardatua izanzen cuidado aundiyaquin Jen. liburuori, guero etorri zen imprenta eta imprenta etorrizanean Trentoco concilioac liburu guztioyec yuntatucitun eta imprentan aterazen ongui revisaturic lenic zegoan conforme edo ez liburu originalaquin. Liburuoyec escribitucituztenac S.S. verac ibilcenzun escua escribizeco, eta franco dire puntu ta comac icustendirenac liburuortan paratu citubela S. S.³¹⁰. Escuan daucaten liburuau da E. S. Liburuontan dauden letra berac ecitun escribitu S.S. ceren au da imprentaco letra; baña emen dagoana da S. S. escribituzena. S. S. iza bera aterazana profetaren eta evangelioa escribituzuten. Por ejemplo zuec escribitzenducie carta bat eta cartaori bidaldu baño lenago neiducie guardatu copia cartarena: aubera guertazenda liburuonequin; da copia, da copia siñescoa... Auda lembicico depositua E. A. S.

Besce eguiya franco doude Elizan icusten eztirenac E. S. Adanen demboratic Moisesen demboraño, ceñec escribituzun lembicico liburua E. S. pasatuciran 1.500. Dembora orretan Jac. errevelatzenziyun eguiyac eracustencituzten gurasuac umiari, eta hoc ayengandic yayotzencirenari³²⁰. Moisesec ecitun escribitu denac, eguiguaci: berac eratencien Judioari gurasoengantic icasi cituzten eguiyac eracusteco cuidado aundiyaquin umiari; eta Moisesequin guertatuzena alaber guertatzenzen besce profetaquin. J.C. demboran bescen besce guertatzenzen: J.C. cerura igo esquero escribitu zen evangelioa eta dio S. Joanec J. C. eracusitun egui guciac eta J.C. eguincitun milagruac eta obra onac escribitu bearbalire iduritzenzaiyola ezlirequela cabituco munduan liburuoyec³³⁰. Eguiya oyec pasatucirenac gurasoengandic beren umeetara, escribituac izanduciran azquenean, eta escribituzutenac deizendire Elizaco gurasuac eta E. A. S. artudu cuidado aundiya conservazeco Tradicione ori. Orregatic sermoyetan adizendanean eguiyabat Elizaco gurasuena, artubearda eguiya siñescoetaco; ezta igual E. S. nola Tradiciona: E. S. escribitu (zuen) S. S. berac. Tradiciona da berriz gurasoengandic umetara pasatuciran eguiyac eta escribituciranac: baña E. A. S. arcenditu eguiya siñescoetaco. Por ejemplo diyo Elizaco guraso batec M. S. eztubenac honrazen perillan aundiyan dagoala condenazeco, acudizendubenac berriz salvatucodela³⁴⁰. E. S. eztu ori erraten; guardazeco bacarric Jac emandaco legue santua. M. S. demboratic eracustenzen eguiya ori allegatuzen santuonen demboraño eta Santuonec escribituzun. Diyo E. S. Sabiduriyarendaco edo guizon jaquinsuendaco, edo obeto icastenduten gendeendaco. Ni opazen naubenac villatucodu betico vicitza eta alcanzatu codu salvaciona; izaoc Elizaco gurasuac diote izaoyec paraturic daudela M. S. devotuendaco; opazendutenac M. S. villatuco dutela eta salvatuco direla; E. A. S. aprobazendu doctrina ori, au da, Aita Santuac...

(Día 29 de Octubre no hubo explicación de doctrina a adultos porq. sien-do segundo dia de fiestas en Lizaso, creí más prudente no hacerlo)³⁵⁰. (S. 4).

IV

Dia 18 Febrero 1906 (Confirmación de la Pasión)

(Baguinaqui) noiz ill beardegun, cer moduetan, ez guinuke regularqui egun onic pasatuco: balaqui batec guacian ill bearduala eriotz luciaquin, guazera juatenden aldiyero oreitucolizeque... bescebatec balaqui tifusequin, narpriequin, etc.: J.C. lembicico egunetic bazaquien cer claseco eriotza etc. eta aimbeste sufritu bierra izanzuen vicituzen demboran ece illbierran zen vezperan erracien Apostoluari *Desiderio desideravi etc.* Dauzcagu J.C. Oracionetan bi consideracione aundiyac bere errezua: iru aldiz erratendio aita Cerucoari *Pater si possibile est etc.* gure obligacio estua errezuraco eta dembora beorean gure obligacioa conformazeco arren vorondate santurarequin; bigarren consideraciona J.C. iziyubazen eriotza elduzala arren gañera ezta gauza extrañazecoa gue izizea guarcen garelariq erremedioric gabe joamberdegula... (hasta el tribunal de Pilatos)³⁶⁰.

Dia 25 - id - 06

J.C. pasioac ecarritum ongui aundiyac: vere pasioaquin eman cion satisfaciona ugari gure becatuagatic, gure zorrac pagatucitun ez urre ta cillerrarequin, baicican vere odol preciosuorequin: Aita cerucoaren colera placatu zuen eta guizonari ezezaquen amore gueyago eracusi S. Pabloc dionez. Virtute franco eracusten yigu J.C. azquen egunartan bacarric, humildadea, caridadea, obediencia ta vere fortaleza sufritzean aimbeste batrerere quejatugabe. Provehu aundiyaquin ecarridezaquegu J.C. pasioa gure memoriara. Laugarren articuloac diyo siñistacea jechizala etc., eta galdeyendu doctriñac. J.C. ilcelariq arren³⁷⁰... Guerazean corpuza guruzea(n) yeusizen anima limbora J.C. persona yeusizen limbora, cergatic corpuza egondaere separaturic animarengandic, divinidadeta edo Jaungoicotasuna ecen separatu animagantic corpuza cen Jena. anima zen Jena. eta Jena. arquitzenzen limboan eta gurean (lurrean) edo orciric zegoan lecuana: ezen yeusi limbora aur bateyetu gabeac..., eta yeustean Abrahamen señora ecen rebajatu J.C. dignidadea yeusicen icusteco an zauden animendaco acabatzenzela destierroa, 2. alegraceco ango animac; gañera paraisobat izeteko lecu triste ure eta emen cumpliyuzen ladronari erranciyon izac *Hodie eris...* 4. manifestazeco vere virtute eta poderioa³⁸⁰.

Dia 4 de Marzo - 06

Bosgarren articuloac fedearena da sinistazea ill ta irugarren etc. Argumentu edo arrazoña aundiagocoric jaquiteco J.C. dela guizona ta Ja. vere erresurreccioa baño. Bacarric Ja. baliz ezen illco, cergatic ezta Ja. beñiere ilcen, eztaique ill; guizona bacarric izendu baliza escen erresucitatuco vere virtute propioarequin eta emendic dator erratea J.C. ilzela ta erresucitatzela dela erratea J.C. dela Jo. ta guizon siñescoa.

Evangelioc lecu ascotan eta S. Pabloc vere carraetan diyo J.C. erresucitatu zala realqui; Judioen aurean erratenzuen J.C. eramana izainzela tribunalletara eta erresucitatucozela irugarren egunean, escatzenzieten Judioac senalebat erresurreccionarena eta eranzunzuen J.C. Jonas profeta egondu zen bezela. Señalebat garbia J.C. erresurreccioarena eramanzuten Judioac verac. (S. Mateo)³⁹⁰. Egonduzen iru egun erresucitatu gabe, ceren erresucitatu baliza

bela erranzezaqueten gendeac ezela ill, eta ezen egon juicioco eguneraño ez pensazeco yendeac ezuela virtuteric erresucitazeco; ezen egon iru egun completo, J.C. ilzela daucagu besce pruebabat; guarcencirelaiq judioac guruzean zaudenac sufritzen zutela auniz, laburzeco ayen eriotza quentzenciozqueten belaanac... Ezta milagrua siñestezea J.C. ilzela aimbescce padeciyu ondoan ceren fede gabecoac ere siñistatzendute; baña siñistazea J.C. erresucitatzela da gauza aundiya, orregatic J.C. etorri baindo lenago escribituric zegoan erresucitatucozela eta J.C. ere vere vicitzan eracusizun cuidado aundiyaquin, franco aldiz eguiyaori.

Obequi entendizeco 5 articuloa jaquinbearda bear bearrecoa cela J.C. erresucitazea lenic manifestazeco Ja. justicia (Vide cat. Ro. p. 73...)⁴⁰⁰.

Marzo 11 - 06

40 egunes egonduzen J.C. lurrean eta ara norla pensatuzun iru egun asqui cirela egoteco illic, alaber consideratu zun egonbierzuela dembora gueyago lurrean erresucitatu ondoan, cergatic crr(es)usitacea bat vere virtutez... (Historia de la Ascensión Ojea y Mazo). Cerura igo baindo len eracusizien J.C. Apostoluai modua gobernazeco Eliza. *Euntes docete... Ecce ego vobiscum sum*. Promesa aundiya ni noaye cerura baño ala ere gueratuconceiz munduan, ez precisamente beguiaquin icusteco moduan, baicican Sacramentuan; vidalicozuela S.S. eta egoteco Jerusalenen.

Conveni zan J.C. cerura igozea. Nola dago J.C. ceruan? (Ojea ibid.). (cuad. 1. de la Ascensión Mayo 1899)⁴¹⁰.

Marzo 18 - 06

Yru dire diyo Trentoco Concilioco doctrinac oficio edo cargu principala gure J.C. ederceco Eliza: redemptore, Patrono ta Jueza: badaquigu erredimiyuzuela mundua vere pasiona ta eriotzaquin; cerura igoesquero artu cargua vere Aita cerucoaren aurrean guzat erreguzeco, izeteco gure patronoa oraiñ consideratu beardegu Jueza bezala. Zazpigarren artic. diyo... eta galdeyen du doctriñac, noiz etorricoda onac eta gueiztoac juzgacera? eta eranzuzendu... besce doctriñabazuc galdeyendute noiz etorricoda illen ta vicien guzgazera?... (Mazo). J.C. gure Jaunac, bada juzgatu edo sentencia emango du mundu guciari: J.C. izenic aita amorosua onendaco juicioco egunean izeinda Jueza izugarriya gaiztoendaco⁴²⁰. Ematenzaiyo J.C. juezaren poderioa ez cergatic Jo. Aitac et J. Espiritu Santuac eztutelaco parte arcen juicioan, ceren iru personac ezteizque separatu, baicican sabiduri edo jaquinduriya señalazendalaco Semeari, eta formazeco juicioa edo emateco sentencia bearbada, biarbaite Sabiduria, orregatic; eta convenienzia aundicoa zen gure gatic izenduzana sentenciatua, Verac ematea sentencie munduari. Gañera decretatu bear baitire guizonaren gauzac, icusteco begui corporalaquin, adizeco belarri corpuzenarequi eta guarceco sentido guciaquin nola ematenden juicioco sentencia.

Vi etorrera señalazendire E.S. bat erredimizera etorribardana eta ori cumplitu zen arcean corpuza (Cat. R. p. 83). Bi juicio celebratucodire gure taco bat. (ibid). Ezta diferenciaric arquiteco bata bescingandic bat illcandanean ematenzaiyon sentencia, izango da juicio universalala celebratuzendanean cergatic bada celebratu bearda juicio universalala (ibid. y Mazo p. 106)⁴³⁰.

Noiz izango da eguna ura? Eta orduan viaugu gucioc erresucitatu?...

id. 30 - 06

Jac. bacarric barcatu dehasque becatuac; ara norla bat libratua izateco zorra pagacetic beardu izan consentimentue eta iza zor dion personarena eta eztezaque onen izenean bescebatec eman iza, alaber... Galdeyen du orain doctrinac, cer erraneidu araguien erresurreccioac?

Cristauen esperanza gucia dago articulo-onetan; ezpadaquigu bier degula erresucitatu, igual da obra onac eguitea edo ez. Ez gara joaten Jen. aldera ezpada arren promesaren vitez, eta franco aldiz gure ertean icusicolireque falta gueyago ezpaliza eguiya-ori. Sociedade batean bat sarce(n da) eta bela galdeyendu cer ventajac, cer emaindirete sarcebaneiz sociedade orretan? Erratendu doctriñac araguien erresurreccioa... (C. 7. 2.) (Se prueba ibid. 3. 4.)⁴⁴⁰.

Mayo 6 - 06

Seguituz Trentoco Conc. eracustenduena araguien erresurrecc... erratendigu S. Pablo Apostoluen izaquin. Ara nola Adanen ill guñen gucioc, alaber J. Cequin. errusitatuco guera gucioc. Denoc bada erresucitatuoguera onac et gueiztoac igual, condicioa izeinde diferentia, bazuc ceruraco...

Denoc diyo erresucitatu beardegula guc baño lenago illcirenac, gure guibetic etorribiautenac eta azqueneco momentu juicioaeraño vicitu bearduana.

“Orain yugun corpuz”. Besce eguiyabat fedescoa eracustendigute izaoc: orain duren corpuzonequin berarequin erresucitatu coneiz, orain ditugun biguioquequin icusicodet: ala diyo Job Santuac et baita ere S. Pablo Apost. Erresurreccioa da ematera vicitza illic dagonari, da ecarcea lenago vicitza zuenari, eta arrazona garbiya da; cergatic artu beardu castigoa edo premiao corpuzarec berac artuzuenac gustoa edo pena munduan⁴⁵⁰.

Eztira errusitatuco corpuzac munduan izancituzten defectoquin diyo S. Agustiñec, Egunartan ezta faltatic icusico corpuzetan. Vicitubaciren bazuc guizentasun aundiyarequin, eztute artuco corpuz gucia, baicican consideratucodela excesua aterazendena guizonaren proporcionatic: contrara eritasunac edo zarreriyec consumizembadu corpuzac, erreparatucoda J.C. edo Jen. virtutez. Cergatic Jac. ez bacarric reformatu edo berritucodu corpuzac, baicican quenduden gucia munduco miseriaquin.

Corpuzeco parte guciac denac izañdire viurtuac, ichuturic yayozena..., ceren bere modubatean ezta cumplituco animaren deseyoa, izenic ain gogo aundicoa animarena icustea corpuzac enterua edo beardun bezela (ibid.)⁴⁶⁰.

Mayo 13 - 06

Cer erraneidu vicitze seculucoac?... Apostoluc (Ojea) diyo J.C. neizuten acabatu misteriuonequin Credoac: lenic yaquiteco erresucitatu ondoan etzela falta vicitza seculucoa besceiq, edo erresucitatu ondoan, guero iraunbearduela gure vicizac betico; gañera ecarcenguiñucelatic memoriara vesce munduco dicha ta felicidadea, acostumbrazeco obra onac eguitera ceruba conseguizeco moduan. Eliza A. S. ecarcendigu memoriara misteriyuori bescequin batean.

Bi egui eracustenyigu articulo (edo misteriyuonec) Vicitzau acabatzen zai-gunean etorricodela besce bicitza bat beti iraunbearduana: 2. onac...

Bi eguiya-oc ucatuac izetendire gende gaiztoen ertean, eta gaur gueyago besce demborateam baño yandezagun, erandezagun eta gozadezagun dezaquegun gucia, biyar ilcoguera eta eriotzarequin acabatucoda dena. Cerua ez-

tago besce munduan apezac dioten bezela, baicican munduonetan, eta cem-batenes gueyago gotzatzenden ceru obia; gure vicitza da animaleena beze-la⁴⁷⁰... Eta claro gueiztoac ori conseguzeco parazenyuzte arrazoñabazuc, baño eztutenac baliyo frutesabat. Ejemplobatequin icusicodegu obequi gueiztoen arrazoñac. Por ejemplo votacionetan vadaquicie yendea nola ibillidan; bazuc aldebatera, besciac bescera bacoachac bere gustoco candidatuarequin atraceagatic, eta bacocharen deseyoa izein de ateracea ez bacarric emen, baicican España gucien vere aldecoac ateracea.

V

Eta demagun vere deseyoac cumplizea, cer guertatucolizeque? Gobernu gucia erorcea, politica gucia cambiacea eta gauzac yarcea arren deseyoac diren bezela: bada erratendutenac eztela vicitzaric ori neidute yende guciac erratea eztela vesce vicitzaric, eta yende guciec erratendutenean ego gueiyenac erratendutenean eztela vesce vicitzaric, orduen cambiatu, mudatucodu Jac. opinionona eta erraindu yaqueta gende gucioc empeñatzendire erratea besce bicitzaric (eztela) conformatzennaiz eta cumplitudeitela oquen deseyoa, eta orregatic gente gueiztoen er-tean arquitzenda aimpeñu izugarriya ontara allegazeco⁴⁸⁰.

Edoceiñec icustendu eztezaquela orrelacoric eguin Jac. ceren Ja. izeteco Ja. ezteique mudatu ta cambiatu eta deseguincolizeque Jen. izete gucia, eta cumplitucobalizeque Jen. etsaiyen deseyoa, orduen joango guñeque denoc infernura eta alabatucoguñeque erremedioric gabe Jen. justicia.

Ezta erremedioriz ezpada confesatu vicitza seculecoan, fedezco eguiya da eta gure arrazoñac ongui comprendizendu.

Ja. da gure principiyua ta fiña; creatu gueitu vere anz ta idurira, creatu gueitu ezaguzeco Ja. gure Bondadea edo onguia bezela, ezaguzean servizeco eta guero gozaceco.

Ematenyigu gracia *Deus vult omnes homines ad agnitionem veritatis venire*⁴⁹⁰.

27 - 06

Cer da juicioa?... Auda etorri bear izugarriya denenzat, eriotzac deseguinic laguntasuna corpuz ta animarena, uciric heriyac eriotzarequin munduco lagun, senide, guraso ta ezagun guciac, presentatu bear du erremedioric gabe ceruco tribunalean. Ycusi-icenduda carcelan dagonari leizean sententia eriotzeera, an bertan illic gueracea. S. Pablo presentatuzutenean gentillen tribunaletan predicatzen zobelaco J.C. doctriña ta vere defensa eguitean apelazendu J.C. juicioco tribunalera eta presidentea icituric guerazenda, deadar eguitenduela. Erregue Baltasarrec icusi zobelaco escu Misterioscobat escribitzen letrabazuc ecin comprendiyu zeizquenac, escazendu socorrua auxilioa; erregue Sauli galcenzaiyo colorea eta sentidoric gabe gueratzenda icustearquin bacarric profeta Samuelen izela⁵⁰⁰. Cer guertatucoda gurequin... Orra zer cion ezagunabatec errancirena bein batez; cegoala explicatzen estudianteri eta icusi zuela piscuabat enredatzen, eta alciñeturic baicegoan estudioan sentitzenzuela reprehensiona ematea publicoan, baña guarcean ezuela parazen vearden atenciona, erranciola Ja. ezta au aurren lecua.

Junio 3 - 06

Juicioco eguna izainde egun izugarriena gure zat et mundutar gucienzat... Juicioco sententia aituric animac yoainda cerura, infernura, purgatoriora edo limbora; ezta besce lecuric mundutarrendaco: infernua dago lurraren azpi azpiyen, purgatorioa arren gañean, limboa arren gañean, eta onen gañean Abrahen señoa eta besce lecu da cerua; eta era onetan daudela lecuoyec adicera ematendigu Escrit. Santuac: illzan Lazaro lllagatua, miseri aundiyan eta illondoan eramana izanzen Abrahan señoa, illzan Epulon deritzan guizon aberasbat eta eramana izan zen arren anime infernura: Lazaro joatenzen vicitzanean Epulonen echera eta jatencitun Epulonen mayetic erorcenciren ogui zatiac, chacurrequin batian⁵¹⁰... Epulon arquitezencelaiq infernuan icusizun, an goiti, urruti Abrahan eta garrasi eguincion. Lazarori errateco egarri aundiyan arquitezencela... Nor yoatenda bada cerure? Jen. gracion egoten illcia asquida ceruan sarceco laster edo berandu: bela ceruan sarceco ceruan illcendanac, beardu iduqui pagaturic becatuac eguindacuac meresi izanduten pena: becatuec meresiduen pena pagazenda confesoreac ematenduanaren penitenciarequin: gañera oracione, baru ta limosnarequin eta besce edocein obran onaquin direla trabajuac, enfermedadeac, calamidadeac eta miseriec eramana pacienciaquin, eta azquenean indulgenciaquin: confesoreac señalatzendigun penitenciarequin barcatzenda becatuec meresiduen pena, baña ezta barcatzen generalqui pena guztia eta pagatubearda oracione, limosna etc.:⁵²⁰ ezta barcatzen dena gañera cergatic ezta arcen becatu chiquiendaco damutasuna eta eztire confesatzen eta becatua den chiquiena izanic bearda damutu eta pagatu bierra da becatuorren pena munduonetan edo bescian: eguin dezagun contu batec errecibitu ondoan bere pecatuen barcacioa eta irabaciric indulgencia guciac arquitezendela ceru erdian sarceco eran; eta eguitendu falta den chiquiena impaciencia charbat illcembada ezta yoain cerure *nihil coinquinatum intrabit in regnum coelorum*. Gañera becatu chiqui asco eguitenditugu confesatu ondoan eta Jen. gracion arquitezencabaguera ere, becatu oyec meresiduten pena ezpadegu pagatzen erchizenzaigu ceruco videa, orregatic baruac, limosnac, trabaju, enfermedadeac, calamidade eta munduco miseriec artubeardire pacienciarequin gure becatuen satisfaccione taco. Ylzan bat Jen. gracion, cen santubat aundiya gendearen iduriyan, eta munduan izenduciyun arropac uquitucitun eribatec eta gueratuzan osasunarequin, yende guciac ustezuten ceruan zegoala eta ezun inorc ya erreguzen animaren zat eta egombierra izanduzun dembora franco purgatorioan falta chiquibatengatic⁵³⁰. Yndulgenciadirade obra gucietan obreerenac conseguizeco gure becatuen penaren barcamena: gaur indulgencia plenaria asco arquitezendir: eguiya da eztela erraz irabaztea, ceren indulgenciac escatzendun obra ona eguitean eguindezaquegu falta chiqui bat edo afecto chiquibat bear-eztana izandezaquegu lurreco gauzetaraco... (Vide Fuente mistica).

Agosto 5 - 06

Non dago Ja.? galdeyendu doctriñac eta eranzuzendu lecu... Yduridu eztagoala bere lecuen galdepen edo pregunta ori cergatic lendavicico partearen explicacioan aterazenda eta gañera emen bigarren partean explicacean errezuarien bierra, errezuaren propiedadeac galdeyeen, iduridu diyot sobra dagoala pregunta ori, baña ezta orrelacoric: *Vigilate et orate ut non intretis in tent.* eta oreitucobaguineque Ja. taz, dagoala lecu gucietan, ezguineque ero-

rico becatuan. Ja. dagoala lecu gucietan fedezco eguiya da *Quo ibo a spiritu tuo, si ascendero... Nox sicut dies illuminabitur*⁵⁴⁰.

Eva erori cen becatuan ceren ezen oreizen orduan vere ondoan zegoala Ja. contrara berriz leizenda Escrit. S. ezela erori Susana deritzan emacomebat becatuan ceren zegoan Jen. ondoan. Profeta Natan deritzanac esacion. Davidi eguinzuela falta aundiya eguinzelaco becatua Jen. presencian. S. Felipe Neri ta S. Catalinac izanduzuten gracia ezaguzeco cer gende arquitzen ciren becatuan eta gracia eta au jaquiñic becatariyac eguitenzuten aleguiña ez encontrazeco Santuoyequin eta consejuac oquengandic errecibizeco, lenic confesatu eta ongui yarrizenciran. Lotsatzenciran hoc presentazera, ceren santuayengandic errecibituzotelaco reprensionembat, bada motivo ta arrazoña gueyago dago beldurtasuna izeteco Jen. daco... *Ommes nos manifestari oportet ante tribunal Christi...* Edocein lecuetara beguiratzendugulariq, consideradezagun an dagoala Ja. Badire imaginabazuc eguiñac aimbesecco industria edo habilidadequin ece beguiracembadegu imagiñara iduridu beguiyec daudela gure aldera veguira; ezquerretara beguiratzenbadegu igual⁵⁵⁰. Ezguiñeque lotsatucogucioc oraiñ etorricobalizeque ainguerubat eta errain balituzque gure becatu guciac? Ynfernua daudenac neyago luqueteque jucicioco egunean ez presentacea baña fede osoa, fede aundiya artubearda besenenac izein da gure fedea, arbolayen guisa ceñec ecarcendute ostoa, baña ez fruitua. Ja. badago suan edo urian? Jac. eztezaque padeciya, Ja. ezteique erre, busti etc., espiritu dalaco, eta Ja. espiritu izanic padeciycobaluque errainguiñuque ezgubela berequin atseguin ta contentu paregabeoac. Ej. Eguzquiaren diztarguiyac uquizendute sua, uquizendute loya, ura, alaber Ja. izenic espíritu garbiyera, ocupatzen dituc lecu guztiac munducoac, cerucoac, lurpecoac, denac eta ala ere ezta ciquinzen: emendic atera beardegun gaya da oreizea Ja. dagoala *Deus me videt*⁵⁶⁰...

Sep. 2 - 06

Explicatuondoan zazpi peticioac dator azqueneco iza Amen. Ynder aundiya (6 de J.) du iza onec Trentoco C. doctriñac dionez. S. Jeronimorequin diyo doctriñac dela (edo erraneiduela izaorrec) selloa (bezela) Jaunaren oracioarena: badaquicie papera aunizec ongui escribituric egonda ere eztutela baliyo firma ta selloa ezpadu, ezta autoridederic, ezta inderric paperarrec, baña balembada letra charra ere... Direbada aundiyc fruituac oracioarenac, eta aundirena conseguizea escatudana. Mudutarrac yolaseguiteco bate besenen ondoan yarrizendire obequi comprendizeco bate besenen izac eta alaber diyo S. Criprianoc minzececo Jequin. arrimenzengara errezuereen vitez eta errezuaren acabarera aunditzenaigu esperanza eta conseguitu baguendu bezela erraten degu Amen. Osturic daudenac... (ibid)⁵⁷⁰ Yza ori Amen franco aldiz ezen erratenzu(en) J.C. vere otoizetan eta S.S. aguindudio E.A.S. errezo guciaren acabarera eranzuteco amen: Amen bat icustenda ceñen explicacioa da diferentia besce Amen gandic eta amen ori da mezacoa errezacenduenean Sacerdotea(c) Aita gurea (ibid). Galdeyendute guero doctriña bazuc cergatic erratezu lenic Aita gurea ceruetan zaudena? Jri. vioza gorazeco eta escazeco humildade ta confianzarequiñ; besce modubatean galdeyendu gure doctriñac. Cer da otoiz eguitca? Errezua eguin bairdo lenago bearda prestaera eta nolacoa den persona ceñen alciñen presentatu beardegun artucoda *da* cuidado gueyago edo gutiago. Erreguearengana joan beardegun artucoda *da* cuidado gueyago pensatuberdegu cer erran beardaiyon⁵⁸⁰...

Sep. 30 - 06

Presentatzenduenac memoriabat importanci aundicoa erreguen aurrean, procuratzen du ongui despeitua izeteco recomendacea vere negocioa eta suplicatzendu palacioco gende aundirenei, erregueen lagun aundirenei ongui despachatua izan dedin arren memoriala. Aita gurearen errezua da memorialbat non escatu eta suplicatzendan gure negocio aundirenac, principalenac eta eguiya bada ere ongui errecibituac izan bia(u)tela gure escaerac ceren firma ta selloa memorialarena den Jen. Semearena, ala ere veldurra degu Jen. seme-onenzat maiz ofendiyudulaco eta memoriala-orretan falta bada cerbait, confianza edo beso gauzarembat presentatzen guera arren amaren aurrean. (Contin. Mazo)⁵⁹⁰.

VI

Octubre 14 - 06

Norc erranzuen Salve... (Mazo). Alabanzac errezuonendaco dire aundiyac S. Bernardino, S. Bernardoc eta S. Buenaventurac paregabeco alabanzac dituzte errezuonendaco; eta S. Ligorioc vere liburu escriptuan M.S. alabanzetan da Salvearen explicaciona. Diyo S. Ligorioc edocein delaiq icenic becatari aundirena ere non ta devocioarequin errezacenditu Salveco izayec. Ea bada gure abogada izulizazu gure gana zure begui misericordioso oyec bigunzen dela M.S. viyotza eta urriquitzendela errezuori eguitendion gendeaz. M.S. poderioa sarcenda infernu berean diyo S. Antoninoc, ez precisamente libracean animac, baicic ez errecibitzen aimbeste pena nola izein zen ezpalu devocionic izan M. Si⁶⁰⁰. Eguiten du M.S. biurtu nei ezpadu pecatariyac J. vicitza icetea laburra ez castigatua izeteco aimbescce infernuan. S. Brigidaren errevelacionetan orrela leizenda. Ara nola munduonetan Juezac señalatzendute castigo diferentea eta baita ere eriotze distintoa, segun ta nola diran faltac, alaber infernuan arquitzendire castigo diferenteac bata bescien becatari ta becatuengatic: Pena ta dolorea da aundiagocoa infernuan cembates vicitza luceago zen munduonetan, eta orregatic diabruac neicoluque becatarien vicitza luceagocoa izetea, castigatua izeteco gueyago infernuan; eta orregatic M.S. vere gracia ta misericordiaquin laburzendu verezat errezuac eguiten dituzten peccatarien vicitza infernuco penac ez izeteco ain gogorrac nola desegazen du deabruac: Gueyago ezteique erran M.S. misericordiaren gañean⁶¹⁰: gure devociona beardu izan siñescoa, ez vicitu becatuan ta honratzen M.S. ceren infernuan ezta salvacionic; siñesco erreacuac eguindizagun gure salvacionaco. Certaco? M.S. favoreac etc. Mesedeac eta favoreac aundiyac conseguitu ditu E.A.S. Salvearen errezuquin eta vere mendecuac cein gueraç guc neidu errezuori maiz eguitea. Favore ta mesedeac leitzendiranac liburueta(n) bearda lembicico gradua garbitasunean, cein den becatu mortaliq gabe egotea; au da gauza precisocoa derechua izeteco conseguizeco privilegioac. Leizenda eguindituala M.S. gracia aundiyac becatariyaquin, baña ori da guri eracusteco cembateco valimentua duen M.S. errezuac, baña realqui becataribatequin eguitendua milla gauza miragarri eguitenditu becatari ez diranaqui; eta bi aldiz ill bear baquiñaque ez guñuque predicazalearen erran bearric cein aundiya den M.S. poderioa. Nor da M.S.?⁶²⁰

Octubre 21 - 06

Nor da M.S. (Mazo) Certaco dago aldarean? Ymagiñetan consideratudizque bi gauza: lenic materiale ceñequin eguitendan imagiña, dela papera, dela zure, dela arriya; biguerna consideratu deique papera orrec representatzen-duena; p. e. cuadro bat erreguearena, pøperure da erreguea? ez, papera ure da papera eta valiocodu auniz edo guti segun cer estimacione duen gendeen aurrean; cer representazendu? cer ecarcendu nere memoriara? erreguearen edadea, erreguearen habilidadea? Valiyo du erreguearen... Retratoac igual⁶³⁰...

Pintazendu profeta Danielec Ja. edadesco guizonabat yarriric tronobatean ta arren aurrean liburubazuc zabalduric. Du Jac. corpuzaric? Ez da Espiritua? cergatic bada eguitendu ori profetac? representaceco, ecarceco gure memoriara Jen. eternidadea eta Jen. sabiduria icustenyubenac munduco gende gucien pensamentu, itz eta obra guztiac.

Oraindic gueyago badire lecubazuc non eguitendiren milagruac eta ez besce imaginabazuen aurean p. e. Lourdesen, representaciona imaginarena Lourdescoa eta emengoa da igual, cergatic bada diferenciaori? Cergatic neiduen Jac. an honratua izetea M.S. Reliquiac dire partebazuc corpuzarenac eta devocione gueyago sentizenda viotzean venerazean honrazean corpuza animabatena ceñ arquitzendan ceruan⁶⁴⁰.

VII

Jauna emanzadazu zure lagunza nic nere becatu, guciac ezaguceco, dolorea formaceco et proposito firmia iduquiceco, confesio ona eguin nainuque. Eta zuc M.S. nere Ama erdechizaidazu zure Seme Jesus vitarteco dala gracia confesio ona eguiteco.

1. Goiceco eta arraseco oracioac inyuten egunero E.A.S. eracustenyu eguiya guciac sinistazen yuten fede osoarequin.

2. Ytz gaistoac erranyuten, edo birau edo blasfemiac Jen. edo Sanduen contra eta cembat aldiz⁶⁵⁰.

3. Mezara etorri naicen yayetan ta igandetan. Egonnaizen pentsacen Jesu-sen vicitza ta pasio ta eriotzian; edo contrara distraiyuric aldebera edo bestera beguiratzen edo enredatzen edo lotan.

4. Amatu, errespetatu ta obedecitzen yuten gurasoac. Begui charra paratzen duten ayen erranari. Coleraci yuten nere errespetuaren faltagatic.

5. Gueizqueric eguindioten nere lagun projimuari, escuaquin, itzaquin edo deseyoz gorrotuaquin.

6. Pensamentu gaiztoari lecu emandioten, gustoa artuduten gaiztoqueriya oyetan pentsatzen. Ytz zacarrac, lizuñac aiyu ta erranyuten. Gauza gaiztoac inyuten bacardadean edo besce norbaitequin ta cembat aldiz⁶⁶⁰.

7. Ebassiduten gauzarembat echetic edo besce lecubatetic edo dannurembat eguindioten lagun urcoari edo projimuari.

8. Guezurrec erranyuten, edo gauza estaliyac aguertuyuten ta pensatuduten gaizqui norbaitendaco motivo aundiric gabe.

Dolorea. Nere becatuaquin ofendiyo dut nere Ja. eta ofendicean galdu dut cerua, meresi dut infernua et ill dut nere J.C. Je. gurucean.

1. Nere becatuagatic galdu dut cerua. Oh galdutasun aundiya! Ezpanitu eguin becatuac, ceruan egombierra nizen contentasan ta gustoz beteric⁶⁷⁰. Ezpanitu becatuac eguin ceruan egombierra nizan ecin contal urte, eternidade

gucian. Ezpanitu becatuac eguin ceruan egombierra nitzen batre lanic eguin-gabe, heritasunic gabe, iñoren beldurric gabe. Ezpanitu becatuoyec eguin nere corpuzac botacozen ceruan, eguzquiyac baño zazpi aldiz edertasun gueyago.

Nere beguiac atseguin contentuagatic eciren locartuco, nere belarriyec eta sendido guciac denac bat batean gozaten. Pasatucodire urteac ceruan milloica instantebat bezela.

Munduan galcembadire ondasunac, osasuna, importanci aundico nagociobat, pena aundiya eta negarrac iyenyute gendeac. Cer dire munduco ondasunac, osasuna eta negocio aundirenac comparaturic ceruco ondasunaquin? Oh becatu madaricatu! ez nuzu gueyago engañatuco! Damu det Jauna zu ofenditua. Ucico dut becatua zure ondoan vicitceagatic betiraundi gucian. Nic neidet cerura yoan; eceyut gueyago ofendiyuco nere becatuequin⁶⁸⁰.

2. Nere becatuagatic meresi dut infernue. Meresi dut betico su ta garren ertean egotea. Ynfernua da beti sutan dagon labe icaragarriya, beñere itzalico ez dana. Ynfernua da puzubat suarena iriquiten dagoana ur beroa bezela; puzartan condenatuac sarturic egoindire, arrayac urian bezela, betiraundi gucian an denac garrasis toqui izugarriartan.

An aitucoda batec erratenduela "Ni condenatu nizan blasfemia batengatic". Ni, diyo bestebatec, condenatu nizan ez obediceagatic. Beste batec "Ni condenatu nizan becatu ichusiagatic" Ni lagun projimua gorrotaceagatic. "Ni condenatu nizan becatu ichusiagatic" Ni lagun projimua gorrotaceagatic. "Ni condenatu nizan confesio gaiztoac eguiteagatic, lotsaz ucitaco becatuagatic". Ay nere! erraindute bescebazuc negarres. "Nic baindo becatu gueyago eguincituztenac salvatu ciran biurtucirelaco Jaungoicoagana, ni berriz emen betico. Atozte, erraindute, oyenac nere gañera quentzera vicitza, atoz eriotza eta eriotzac alde eguingodu, ozcatucodute beren corpuzac, urcatu neico dute burua, baño alperric⁶⁹⁰.

Orduan asicodire condenatuac guraso ta seniden contra mitzaten. Madaricatuodute Jaungo. M.S. Aingueruac ta Cerutar guciac. Oh miseriya condenatuena! Nic meresidut infernua et Jaungoicoaren misericordia neurri gabecoac libratunau pena izugarriyatatic. Milla esquer ematenyizut Jauna. Uci-codut becatua, uci-coditut lagun gaiztoac, nic libratuneidet pena aundi aye-tatic; gaurtic uci-codet becatua; uci-coditut lagun gaiztoac eta becatu-raco bide guztiac, neyago ill zu ofendiyu baño lenago⁷⁰⁰.

3. Nere becatuequin ill dut nere J.C.J. gurucian. Neurri gabecoa da Jauna zure misericordia. Erorizan Adan becatuan, galduzuan Jaunaren gracia ez bacarric bere zat baitaere mundu guztiarenzat eta aimbesteraño urriquituzan gutaz non etorrizen arren seme bacarra mundura gu salvaceo.

Nere amarez pasatucituan munduan Jesusec tormentu ta pena aundiyc; nere amarez pasatu cituan munduan gosse ta egarri, neque ta oñace izugarriac⁷¹⁰; nere gatic izenduzen azotes urratua, nere gatic sartucioten buruban arranzasco coroyabat, nere gatic ermanzuen bere bizcar gañean gurutcia calvarioco mendira, neregatic izan cen josia illzaquin gurucean, nere gatic isurizuen odol gucia gurucian, nere gatic ill zan tormentu ta neque pensatu ezteiquen ertean. Oh Jauna! aundiya da zure amorea nere zat. Eztire nere lagunac, ez senideac ez eta gurasoac ere nere amarez aimbesteco neque ta trabajuac artucoyutenac, nere gatic vicitza aiñ pena garrazera eta eriotza aiñ gogorra pasatucodutenac⁷²⁰. Zubacarra maitatuco zeitu alciñe nere viotzac. Norc contatu, Jauna, zure azoteac, zuri eguindaco burlac, desprecioac eta injuriac? Videoyetatic, Jauna, pasatu bierra ciñen neri adirazteco becatuaren maldadea eta nera gueizqui eguiñac.

Damu det, Jauna, siñesqui su ofendidua; uicodet becatua ez ceruco edertasunayec gozaceagatic, ez infernuco penetatic libreceagatic, baicic zure amorioagatic, nere gatic aimbesteco nequeac eta eriotza gogorragatic, nere becatuequin ez berriceco zure passio gogorra: Damu det berriz ere, Jauna, eta ematendizut itza ezeyutela gueyago ofendiyuco, eta neyago det mill aldiz vicitza gabe gueratu ece ofendiyu zure magestadea⁷³⁰.

VOCABULARIO

- ALABER. *Alaber eguinbeardire obra onac* (282); *alaber guertatzen zen besce profetaquin* (323); *alaber consideratuzun* (402).
- ALCIÑE. *Zu bacarra maitatuco zeituz alciñe nere viotzac* (721).
- ALCIÑE(TU). *alciñezenda usu arrazona instruccionequin* (111); *eta alciñeturic baicegoan estudioan* (502).
- ALEIÑE. Ahalegin. *andic aleiñe eguitenzun* (40).
- ARQUI(TU). *Yaiquizeganean arquizendire bi aingueru* (4).
- ARRIMEN(DU). Ondora(tu). *minzececo Jequin. Arrimenzengara errezuere videx* (568).
- ASTEN(DU). *diabrua irris astendu* (7).
- BAINDO. Baino. *lenago baindo obequiago* (41); *guizona creatu izan baindo lenago* (82).
- BAIN. Behin. *erran izendut bain baño gueyagoetan* (127); *exza bainere cambiatu* (176).
- BATRERE. Batere. *misterio guciac batrere dudaric gabe* (290); *batrere quejatu gabe* (369).
- BECOQUI. *Ongui ciñatu becoquian* (2).
- BEDIQUETUE. *ur bediquetue arcean* (13).
- BELA. Berehala. *bela pensazen* (113); *eta bela galdeyendu* (339).
- BENIZPEN. Behintzat. *guazera joatean benizpen* (46).
- Bescen besce. Beste hainbeste. *J.C. demboran bescen besce guertatzen zen* (323).
- BETIRAUNDI. Eternitate. *ucico dut becatua zure ondoan vicitzeagatic betiraundi guzian* (679); *puzuartan condenatuac sarturic egoindire, arraya urian bezela, betiraundi gucian* (685).
- BIERRA. Beharra. *pagatu bierra da bekatuorren pena* (523); *egonbierra izanduzun dembora franco purgatorioan* (828); *afecto chiquibat bear extena izandezaquegu* (834).
- CIÑA(TU). *Ongui ciñatu becoquian* (2); *beardegu ciñatu* (5).
- COLERA(TU). *Colerazi yuten nere errespetuaren faltagatic* (656).
- CORPUZA. *diabruayec extute corpuzaric* (87).
- Dechasque. Ditzake. *Jac. bacarric barcatu dechasque becatuac* (431).
- DESEGA(TU). *infernuco penac ez izeteco ain gogorrac nola desegazen dut deabruac* (610).
- DIABRU. *diabrua content egoinda* (6).
- DIRI(TU). Dei(tu). *bigarren persona semea diritzen dena* (142).
- DIZTARGUI. Dizdira. *eguzquiaren diztarguiyac uquizendute sua* (557).
- EGUN. Ehun. *Larrainzarren dire egun guizon eta egun guizon oyetan arquizendirela zutano mengano* (147).
- ERAN. Edan. *yatean eta eratean* (30); *edatean* (35); *eratean* (38).
- ERCHI. *meresiduten pena expadegu pagatzen erchizenzaigu ceruco bidea* (829).
- ERDECHI. *eta zuc M.S. erdechizaidazu* (641).
- EROTASUN. *erotasune dalaco* (69).
- ERRAN. *cer itz erraten yugun* (59).

- ERRAZQUI. *bescenaz errazqui garaituco gaituzte* (2).
- ERREZU. *Otoitza. da Credoa errezu erraza* (174); *explicacean errezuarien bierra, errezuaren propiedadeac galdeyeac* (538).
- ERRUSITA(TU). *Erresucita(tu). J.C.requin errusitatuco* (442); *denoc diyo erresucitatu beardegula* (445).
- ETORRIBEHAR. *auda etorri bear izugarriya* (490).
- ETSEI. *Etsai. aterazeac arquizenguera etseibatequin* (12); *ainbesteco esei* (55).
- Ezin contal. *ezin contal urte* (671).
- FIÑA. *Fin. Ja.da gure principiyua ta fiña.* (487).
- FRUTESA. *baño eztutenac balio frutesabat* (470).
- GALDE(TU). *galdeyendu doctriñac* (250).
- GALDEPEN. *galdepen edo pregunta* (536).
- GARAI(TU). *du poderioa garaizeco mundu guzia* (90); *bescenaz errazqui garaituco gaituzte etsaiac* (2).
- GARBIYERA. *alaber Ja. izenic espiritu garbiyera* (557).
- GARRAZ. *Garratz. aín pena garrazera* (719).
- GUAR(TU). *Ohar(tu). icusteagatic edo guarceagatic* (88).
- GUAZE. *Ohe. guazera joatean benizpen* (45); *balaqui batec guacian ill bearduala* (351).
- GUEIZQUERI. *gueizqueric eguindioten nere lagun projimuari* (656).
- GUEIZQUITASUN. *Gaitz. ez izeteco gure corpuzarendaco gueizquitasunic* (33).
- GUEIZTOQUERI. *gueiztoqueribat eguiteco estalzenbada* (109).
- GUEIZTOSAMAR. *itz gueiztosamarrac errateco* (110).
- GUERA(TU). *ez orrengatic guerazen dire libraturic gurasuac* (126).
—guerna. —garrena. *viguerna da demoniua* (79); *yruguerna da gure araguaia* (104).
- HERI. *uciric heriyac eriotzarequin munduco lagun, senide...* (491).
- IMAGIÑA. *imagiñetan consideratudizque bi gauza* (620); *ez besce imagina-bacuen aurrean* (636).
- INDER. *beardu corpuzac bere inderra* (34).
- IRIQUIN. *infernuia da puzu bat suarena iriquiten dagoana* (683).
- IRRI. *deabrubat irris* (15).
- IYEN. *Igo. icusi cenduan ilcen edo ceruetara iyeten?* (250).
- IZEL. *Itzal. icustearequin bacarric Samuelen izela* (499).
- IZIYU. *Izi(tu), Ikara(tu). iziyu zan* (55); *J.C. iziyubazen eriotza elduzala...*
ezta gauza extrañazecoa gue izizea (358).
- LADRON. *cumpliyuzen ladronari erranciyon izac* (379).
- LAGUN PROJIMOA. *gueizqueric eguindioten nere lagun projimuari* (657).
- LECU(TU). *Aldendu. lecuzenciyun guruce santuaren videx* (25).
- LEOY. *opatu zuten illic leoya* (30).
- LIZUÑ. *Ytz zacarrac, luzuñac aiyu ta erran yuten* (659).
- MANTENU. *mantenuac ez izeteco gure corpuzarendaco gueizquitasunatic* (35).
- MATERIALE. *lenic materiale ceñequin eguitendan* (621).
- MENGANO. *eta egun guizon-oyetan arquizen direla zutano mengano* (147).
- MERESI. *meresi izanduten pena: becatuec meresi duen pena pagazen da* (514).
- MINZE(TU). *baita ere minzezeco guizonarequin* (89).

- NAPARRIE. Nafarrerria. Nafarreri beltza, viruela. Nafarreri gorria, sarampión (Urdiáin). *bescebatec balaqui tifusequin, naparriequin*, etc. (354).
- NEYAGO Nahiago. *neyago luqueteque* (551).
- NORLA. Nola. *eta aranorla pensatuzun* (401); *ara norla bat libratua izateco zorra pagacetic* (432).
- OBREREN. Hoberen. *obra gucietan obrerenac conseguizeco* (530).
- OPA(TU). Aurkitu. *urbillen egunean opatuzuten illic leoya* (30); *ni opacen naubenac villatuco du betico vicitza* (344).
- OQUEN. Hauen. *baña oquen viotza dago urruti* (279); *cumplitudeitela oquen deseyoa* (478); *ez encontrateco Santuoyequin eta consejuac oquen-gandic errecibizeco* (547).
- OREI(TU). *oreituco lizeque* (352); *oreitucobaguineque* (539); *Eva erori zen becatuan ceren ezen oreizen orduan vere ondoan zegoala Ja.* (540).
- OYEN. Oihan. *atozte, erraindute, oyenac nere gañera quentzera vicitza* (687).
- PERILLAN. Arrisku. *perillan aundiyan dagoala condenaceco* (309).
- REGULARQUI. *ez guinunque regularqui egun onic pasatuco* (350).
- REPRENSIONA. *sentitzen zuela reprehensiona ematea* (503).
- SATISFACIONA. *eman cion satisfacciona ugari* (359).
- SEÑO. Seno, sabel. *yeustean Abrahamen señora* (373); *eta onen gañean Abrahamen señora* (508).
- SIÑESQUI. *maitazen zun edo ez siñesqui* (83).
- UNCI. Ontzi. *urbediquetue unciue ondoan* (14).
- URRUI(TU). *aimbesteraño urruiquituzan gutaz non etorrizen arren seme baccarra mundura* (704).
- URRUTI. *icusizun, an goiti, urruti, Abraham* (510).
- Usu arrazoña. *badaqui ya cer eguitendun eta badauque ya usu arrazoña* (110).
- Viaugu. Behar dugu. *orduan viaugu guzioc erresucitatu* (430).
- VIGUERNA. Bigarrena. *viguerna da demoniua* (79); *yruguerna da gure araguia* (104); *biguerna consideratu deique papera orrec representazenduena* (622).
- YAI. *mezara etorri naicen yayetan* (651).
- YAIQUI. Jeiki. *Yaiquizenganean* (3).
- YAN. *yatean eta eratean* (33).
- Yaqueta. *erraindu yaqueta gende gucioc empeñatzen dire* (477).
- YAYO. Jaio. *ecen yayo Españan... ezen yayo Europan* (242).
- YIQUI. Txiki. *batez ere memoria yiquiya zutenac* (174); *ezteique aundiya ta yiquiyu* (179).
- YUSÍ. *ezyugulaco yosten gure pasione desordenatuac* (73).
- YRUÑA. *Yruñan eztela denbora asco* (76).
- ZABORRA. *quenzen yucie zaborrac* (280).
- ZAGUMEN(TU). Ezagutza. *zagumentuco adiña* (107).
- ZURE. Madera. *dela papera, dela zure, dela arriya* (622).
- ZUTANO. *eta egun guizon-oyetan arquizen direla zutano mengano* (147).

